

is. Az írást mintegy ötven oldalas jegyzet követi, amellyel a szerző igencsak megkönnyíti az olvasó dolgát bevezetve azoknak a műveknek, marxista nézeteknek a sorába, amelyeket ő maga, de Lukács György is átfésült, hogy letisztázza a válszokat a fasizmus ideológiájával kapcsolatosan feltett kérdésekre.

„A polgári társadalom, a fasizmus és a hozzá kapcsolódó filozófia kritikája Lukácsnál bizonyos értelemben maga is ideológiai kritika. A marxizmus világszemléleti vonásait hordozza és igyekszik végül is azonosulni az objektíve létező munkásmozgalommal, a cselekvő szubjektummal. Ha Lukács tényleges filozófiai tettét nézzük a harmincas években, akkor egyfelől megállapíthatjuk, hogy megkísérelte a kor világtörténelmi sorskérdéseit példátlan teljességgel megválaszolni. A jelentős gondolkodó korának minden konfliktusát a legnagyobb kínok ellenére is kihordja. A marxista filozófia lukácsi alternatíváját másfelől az döntötte el, hogy lehetséges-e egyáltalán az ésszerűség, a totalitás, a dialektika, a szubjektum és az objektum, az egyén és a közösség egységének pozitív fenntartása, a kritikai szellem feladása nélkül. Mert Lukács ezt vállalta, ezt választotta. És cselekvő hallgatása

választásának nem ára, hanem bére volt.”³

A szerző könyvében igyekszik úgy bemutatni Lukácsot, hogy ne csak egy egyéniséget láttasson, hanem azt a korszakot is megismerjük, amelyben élt, alkotott, fölfedve az összefüggéseket az ideológia és a társadalmi-gazdasági feltételek között; persze tudja azt is, hogy minden eszme visszahat a gyakorlatra, korrigálni tudja magát a történelmet is. Sziklai könyvének jelentősége és használhatósága azonban korlátolt, mert csak azok tudják hasznosítani, akik maguk is jártasak a filozófiában, illetve a marxizmus területén. Lukács nézeteinek előzetes ismerete a feltétel Sziklai véleményének elfogadásához, illetve ami még többet jelentene, egy vita kialakulásához, amire igen érdemesnek találok könyvét.

Gábrics Molnár Irén

Jegyzetek

- 1 Párbeszéd Lukács György nézetéről, Hegyi Béla interjúja alapján megjelent, „Vigilia” — 1970/VI, 401. oldal.
- 2 Sziklai László: Lukács és a fasizmus kora. Magvető, Budapest, 1985, 25. o.
- 3 Ibid, 53. o.

A LUKÁCS GYÖRGY ÉLETMŰVÉHEZ KAPCSOLÓDÓ KÉT, TERJEDELEMRE SZERÉNY KIADVÁNYRÓL

Két olyan kiadványra hívjuk fel az olvasó figyelmét, amely 1985-ben tovább gyarapította Lukács György alkotásainak és a Lukáccsal foglalkozó kiadványoknak a számát, tekintettel a nagy gondolkodó és forradalmár születése 100. évének ilyen úton való megjelölésére. Noha terjedelemben két szerény kiadványról van szó, mondanivalójuk és ez-

által jelentőségük nem kerülheti el érdeklődésünket. Az egyik kiadvány a Győrött megjelenő Műhely című folyóiraté: *Kortársak Lukács Györgyről* (Ansel Éva, Bizám Lenke, Egri Péter, Király István, Kenyeres Zoltán, Köpeczi Béla, Sőtér István, Sziklai László, Tőkei Ferenc és Ungvári Tamás) címmel, 69 oldalon. A másik kiadvány az újvidéki Forum

Könyvkiadó 47 oldalas füzete, címe: *Lukács György: Kiemelkedni a némaságból*. A füzet három írást tartalmaz. Az első, és a füzet gerince: Beszélgetés Lukács Györggyel, amelyet a szabadkai 7 Nap 1971 újévi számában közölt Az egész ember — közéleti ember főcímmel. A füzet tartalmazza Dési Ábelnek a lap ugyanazon számában közölt Lukács munkásságát méltató alkalmi írását A forradalom igazi teoretikusa címen. Dési készítette ugyanis elő a szerkesztőség részéről a kérdéseket és beszélgetést, az 1969. december 4-én lefolytatott beszélgetésre azonban nem juthatott el. A füzet záró melléklete a 7 Napban 1970. január 23-án Petkovics Kálmán tollából megjelent Csak így jó című színes visszaemlékezése. A 7 Nap részéről ugyanis a beszélgetést Lukács György budapesti dolgozószobájában Petkovics Kálmán vezette le.

A győri Műhely folyóirat, amely elsősorban társadalomtudományi, közművelődési és kritikai írásokkal jelentkező szerzőkre számít, 1985-ben első három számában közölte annak a tíz tudósnak, közírónak személyes visszaemlékezését, akik a folyóirat szerkesztőségének felkérésére megküldték írásukat. Külföldről nehéz értékelni, mennyire szerencsés az írásukkal megjelent szerzők csokra. Bizonyára mint minden szerkesztésnél, több szerzőt kérhettek fel, mint amennyien ténylegesen eleget tettek a felkérésnek, de így is megállapítható, hogy jelentős személyiségekről van szó, akik szakítottak időt, hogy Lukács-élményükről nyilvánosan szóljanak, és kétségtelenül volt mit mondaniuk, különösen tartalmaz pedig a mondanivalójuk így, egy teljes kiadványban megjelentetve. A szerzők nevét kiemelve bizonyára Köpeczi Béla: Lukács életműve szellemi örökségünk (43—47. o.) és Tőkei Ferenc: Lukáccsal is-

meretségben, valamint Ancsel Éva: Életműben „utazik” az ember, Ungvári Tamás: A gondolatok érvénye és hatása, és Sőtér István: Portré arany háttérrel írásai ragadják meg az olvasó figyelmét, annak ellenére, hogy a Műhely kiadványának fő erénye az írások összhatása és egyéges mondanivalója.

Az írások jellege különféle, szerzőjük alkatából adódik. Egészen tömör, esszéisztikus, személyes memoárszerű visszaemlékezéssel és értekező prózát képviselő írásokkal találkozunk.

Köpeczi Béla írása elsősorban értekező jellegű, noha személyes élményekből indul ki. Megragadó először is azzal, hogy Lukács elméleti gondolati termékenyítő hatását fedi fel olyan kérdésben és annak ellenére, hogy nem érthetett vele egyet, de alkotó továbbgondolkodásra készítették Lukács művészeti kérdésekben nem egyszer merev álláspontjai és nézetei. Köpeczi egy eredeti megfogalmazású és meglátású Lukács törekvésre hívja fel a figyelmet, nevezetesen: „Közismert, hogy Lukács György a »realizmus diadalát« irodalomelméletének egyik központi kategóriájává tette. Teljesen nyilvánvaló számomra ennek a felfogásnak taktikai jelentősége, hiszen — hangsúlyozza Köpeczi — egy leegyszerűsített dogmatikus nézet ellen küzdve a nagy klasszikus értékeket akarta elfogadtatni.” (43. o.) Hivatkozik egyben *Eszme, történelem, irodalom* című könyvének alapvető mondanivalójára, amely sokkal tágabban értelmezi a műalkotást, külön az irodalmi alkotást, mint Lukács — e sorok írója véleménye szerint jogosan — „miután a mű a világ megismerésének speciális, nem tudományos és nem is köznapis módja”. Sokatmondó ezenkívül írásának a dekadencia problematikájával foglalkozó része. Francia szakos lévén a francia irodalom példáján mérlegeli

a dekadencia jelentését és értékeit, valamint az avantgarde-dal kapcsolatos saját, alkotó módon való továbbgondolását és kutatását. Befejező soraiban lukácsi élcelődéssel, bizonyára nem ok nélkül, jegyzi meg Köpeczi: „... Lukács öröksége elhalványul a fiatal nemzedék előtt és úgy tűnik, mintha egyesek számára csak a vele vitatkozónak lett volna igazuk, neki pedig sohasem.”

Tőkei Ferenc írása egyrészt arról ad számot, hogyan hatott rá mint fiatal induló gondolkodóra és egyetemi társaira Lukács, de ami ennél is többet mond írása olvasójának, az hogy miként hatott a „sok igazságtalanságot is megért, de tapasztalt nagy tudós a maga bölcs és emberi viszonyulásával egy fiatalabb kutatóra, akivel érdemesnek találta a foglalkozást”. Sőtér István, aki a saját útját járta, kevésbé ismert mozzanatokat ismertet Lukács háború utáni életéből és küzdelmeiből, de részletezi saját kutatását és munkájának olyan témáit is, amelyhez Lukács nézetei adtak indítást. Ancsel Éva rövid és tömör esszézerű írásának egyik zárógondolatát idézzük: „A szeme mindig nagyon nyitott és éber maradt — írja Ancsel Lukácsról —, s bár válaszoló lénynek nevezte az embert, ő maga elsősorban kérdező lény volt, igen jól kérdező lény.”

A 7 Nap szekesztőségével folytatott beszélgetésből, amely 1969. december 4-én folyt, néhány Lukácsra jellemző és számunkra ma is időszzerű szemelvényt ragadnánk ki.

Jellegzetes gunyoros élcelődésével ez a beszélgetés néhány szemebetűnő példával szolgál. Így a kérdésre „Hogyan viszonyuljon hát a marxista filozófia korunk hatalmas filozófiai gazdagságához? Mi az, amit a polgári filozófiából értéként elfogadhat vagy serkentő hatásként továbbfejleszhet?” — a következő választ adja Lukács György: „Engedje meg,

hogy itt én meglehetősen eltérő választ adjak az Ön kérdésére. Én a modern polgári filozófiát nem sokra becsülöm... Az emberek nálunk, amikor csalódtak a marxizmus sztálini eltorzulásában, érthető módon a nyugati filozófia felé fordították szemüket, úgy ahogyan egy férjében csalódott asszonnyal könnyen megesisik, hogy este bárkinek a karjai között találja magát. Én a polgári filozófiát nem nagyon sokra becsülöm, be kell vallanom, hogy Hegelt tartom az utolsó nagy polgári gondolkodónak.” (10. o.) ... „Illúzió volna azt hinni — sajnos, nálunk is tapasztalok —, hogy a sztálini marxizmusban csalódott emberek azt hiszik, hogy még Nietzsche-től is tanulhatnak valamit. Holott Nietzsche-től legföljebb azt lehet megtanulni, hogyan nem kell filozofálni, és mi veszélyes és rossz a filozófia számára.

Ennélfogva meg kell mondanom, hogy én ehhez a Nyugattól tanulás kérdéséhez nagyon kritikailag viszonyulok és azt kívánám a marxistáktól, hogy ők is sokkal kritikusan viszonyuljanak hozzá, és az igazi marxi módszer felújításával igazi bírálatot gyakoroljanak a nyugati áramlatok fölött is.” (12. o.)

Jugoszláviával kapcsolatosan Lukács a lefolytatott beszélgetés során többek között a következőket is kifejti: „...Röviden csak azt mondhatom: már a második világháborúban Jugoszlávia fölkeltette mindannyiunk lelkesedését. A kis országok között ez volt az egyetlen, amely nagyszabású, önálló harcot folytatott Hitler ellen. Ebből a szempontból a jugoszláv nép magatartása példaadó volt számunkra is, magyarokra is, akiknél ez az ellenállás Hitler ellen sokkal kevésbé volt tudatos, elszánt és eredményes, mint Jugoszláviában. ...Aki a húszas, harmincas években írt irodalmi cikkeimet ma olvassa, látja, hogy én

akkor sem értettem már egyet Sztálin és Zsdanov fő vonalával. Mondjuk, egy olyan könyv, mint az én Hegel-könyvem, szöges ellentétben állt a zsdanovi földolgozással. Ellenben, ennek ellenére, a magyar politika ebben a Szovjetunió vezetete mederben folyt végig, és mindnyájunk számára, akik gondolkodni tudtunk, nagy esemény volt, hogy Tito volt az első, aki praktikus kritikával szembeszállt a sztálini módszerekkel. Titónak e nagy tettet a szocializmus története sohasem fogja elfelejteni.” (14—15. o.)

A marxizmus egyesek által emlegetett szükségszerű, ún. „pluralizmusával kapcsolatban” a szerkesztőség kérdésfeltevésében egy olyan állítás is szerepel, mely szerint „Napjainkban bontakozik ki teljes gazdagságában korunk marxizmusának az igazi polifonikus jellege”. Ezt a nézetet Lukács elveti, mint az utóbbi időkben nálunk Grličkov és sokan mások. Ezért Lukács a feltett kérdésre a következő módon fogalmazza meg a választ:

„A kérdésben volt egy olyan fordulat, mintha a mostani marxista filozófiában is jelentkező sokrétűség és sokféleség minden tekintetben pozitív jelenségnek volna tekinthető. Nekem itt megvannak a magam főntartásai... az a marxizmus,

ami ma létrejövőben van, eddig nagyon sokrétű, polifon, sőt egyesek azt mondják: pluralisztikus jellegű valami. Itt szabadjon nekem egy kételkedéssel előállni: ti. a marxizmusra nézve is vonatkozik, hogy igazság csak egy van. A történelem vagy az osztályharcok története, vagy nem az osztályharcok története. Az, hogy most az osztályharcok történetén belül lehet vitatkozni arról, hogy ez vagy az az osztályharc ilyen vagy olyan volt, az egy más kérdés, de tudnunk kell, hogy abban a kérdésben és objektíve minden kérdésben, csak egy igazság létezik. És ennél fogva én nem ítélem el a most létező többretegűséget, hanem úgy fogom föl, hogy a krízis elméleti megoldása kérdésében is mi a kezdet kezdetén vagyunk. És irányzatok fognak egymással harcolni, amíg eljutnak a tényleges igazsághoz, de hangsúlyozni szeretném: igazság csak egy van.” (30—31. o.)

Két terjedelemben szerény kiadványról van szó, de mondanivalójukban gazdagok, részben újszerűek és mindenképpen megérdemlik nemcsak hogy megemlítsük őket a sok más szép és tartalmas Lukáccsal kapcsolatos kiadványok között, hanem hogy kezünkbe is vegyük őket és befogadjuk mondanivalójukat.

Rehák László

A VITA ÉS A PÁRBESZÉD SZELLEMEPÍTŐ JELLEGÉLŐL

Dialog und Kontroverse mit Georg Lukács — Verlag Philipp Reclam jun. Leipzig 1975.

1975-ben a keletnémet Tudományos Akadémia és az Irodalomtörténeti Intézet kutatócsoportja Werner Mittenzwei vezetésével egy kutatási program első szakaszának a lezárásaként közreadta a *Párbeszéd és vita Lukács Györggyel* című tanulmánykötetet. A kilenc tanulmányt

tartalmazó könyv alcíme közelebről is meghatározza a tudóscsoport szándékát. *A német szocialista írók módszertani vitáinak* értékelése azonban ingoványos talajra vezeti az irodalomtörténészeket, lévén, hogy a kommunista írói magatartás és szellemi arculat nagyon sok országban